
POLITIKA

KI SZÁRNYAL A CSAPAT ÉLÉN?

GOBBY FEHÉR GYULA

Az elmúlt években többször is fölmerült, hogy a vajdasági magyarság azért került a társadalmi változásokban hátrányos helyzetbe, mert elitje, vezető rétege, értelmisége, politikával foglalkozó személyiségei a régi, egyesek szerint „restaurációs csúcsertélmiségből”, mások szerint a „bolsevistáknak elkötelezett ideológusokból”, míg mások szerint „szolgalelekből” kerültek ki. A megnevezéseket szó szerint idéztem.

Fiatal koromban magam is meglepődtem, hogy az akkori városi vezetők meg az iskolaigazgatók, később a megismert vállalatigazgatók között mennyi az úgynevezett alulról jött káder. Ezzel a témával kevesen foglalkoztak, de mivel érdekelt, hamar rábukkantam az akkor még csak szerbül megjelent Mészáros Sándor-könyvre (a vajdasági magyarság Trianon utáni helyzetéről szóló először elolvasott összefoglalóra), majd később Szeli István könyvére a vajdasági magyarság kialakulóban levő kultúrájáról, és lassan ráébredtem a valóságra. Ez volt a valóság, más nem is lehetett volna: más vezetők, más káderek, más elit nálunk nem is volt.

Nemeseink, vállalkozóink, gyárosaink az első világháború után mind eltűntek erről a vidékről, értelmiségünk nagy része is az anyaországba húzódott. Az egész réteg amúgy is kisszámú volt. A vajdasági magyarság többségét az idetelepített parasztok és a gyárak körül kialakult proletárréteg alkotta. Itt a polgári réteg olyan vékonyka volt, azt is inkább szerbek, németek és zsidók tették ki, hogy magyar elitet várni, annak megjelenésében reménykedni, kész csodavárásnak illett be. Az 1945 utáni nacionalizáció, a megtorlások, a bolsevizmustól való félelem még azokat is elűldözte erről a tájékról, akik valamiféle lehetősége lettek volna a magyar polgárosodásnak. Furcsának tűnhet, de történelmi tény, hogy az első világháború elvesztése óta a magyar elit számot-

tevő részét, az értelmiséget, a vezető réteget vastagabbra a jugoszláv kommunisták nevelték. Ennek persze voltak is, vannak is következményei. Az immár kétszer is megtartott értelmiségi találkozáson mindkét alkalommal voltak felszólalók, akik hisztérikusan követelték, hogy közéletünkben azonnal ki kell iktatni mindazokat, akik valaha is kommunisták voltak. Jellemző, hogy ezekre a felszólalásokra válasz sem érkezett. Azért nem érkezett, mert a tíz ujjunkon megszámolhatjuk azokat az értelmiségieket, akik nem voltak kommunisták. Azok is főleg az úgynevezett természettudományiak közül kerülhetnek ki, mert nekik (ha jó szakemberek voltak), „megengedték”, hogy ne lépjenek be a pártba. Az egész hisztéria a volt szocialista országokban lezajló változások következménye, nálunk még csak törődni sem nagyon érdemes vele, mert az igazság, hogy nálunk most is azok vezetnek elítéltként, értelmiségként, gazdaságilag a magyarságot, akik a régi időkben is vezették, akármilyen beszédek is mondanak. Nincs is más, aki az élre állna. Nálunk azok a káderek, akik a jugoszláv öngazgatási rendszerben is káderek voltak, kivéve néhány fiatalot, kivéve néhány tudósunkat, akik kései korban szánták rá magukat a politizálásra. Más választásunk, más lehetőségünk nincs is. Azok az aktivisták, akik ügyességükkel, mozgékonyaságukkal, kezdeményezőkézségükkel minden rendszerben felülre küzdöttek volna magukat, az öngazgatásban is érvényesültek. Lentől érkezett középosztály voltak, se a régi rendszerben, se most, amikor az átmenet kezdetének kezdetén vagyunk, nem hagyják magukat. A felfelé törő munkások és parasztok közül kerültek ki, már többször bizonyították, hogy egy-egy környezetben ők a legélelmesebbek, a legravasabbak, a legrátermettebbek, a legkitartóbbak. A változásokban is megmutatták, hogy képesek a mozgékonyaság formái közül megtalálni a leghatékonyabbakat, hogy az élen maradjanak. Sokan közülük egyszer mint tudósok, egyszer mint vállalati igazgatók, egyszer a közigazgatás vezetőségében jelentek meg, de szemmel láthatóan mindig keresték és meg is lelték a társadalmi föllemelkedés módját. Nekünk számot kell vetnünk a ténnyel, hogy velük rendelkezünk, vagy fordítva: velünk ők rendelkeznek, és akkor legalább szembenéztünk a valósággal. Nem vagyunk olyan sokan, lehetőségeink nem olyan nagyok, hogy különböző zavaros beszédek és kezdeményezések miatt lemondjunk róluk, elzavarjuk őket, s ahogy egyesek hisztérikusan követelték: teljesen új, friss és ártatlan emberek üljenek minden vezetői székbe. A vajdasági magyarságnak sokkal többet jelent, ha azok, akik az élen szárnyalnak, nem kapnak mindenféle fölkinált kalandba, nem kergetnek erőkön fölüli álmokat, mert arra az emberek többsége, a történelemben nem először, hanem ismételten ráfizet. Tömegünk erejével, állóképességével, megmaradásunk föltételeivel, lehetőségeivel elitünknek is tisztában kell lennie. Azt hiszem, alkatánál és eredeténél fogva nagyrészt ez

így is van. Elitünkre haragudhatunk, de ha a túlkapasoktól eltekintünk, ha a fellengzős kijelentéseket elfelejtjük, mint amilyen az országból való ünnepélyes távozásunkról szólt, vagy amilyen a Balladur-terv azonnali megvalósításáról beszélt, akkor azt látjuk, hogy a valótlanságok és az irreális képzelgések lassan eltűnnek az éji homályban, a vezetőket inkább jellemzi a paraszti ravaszság, mint a nemesi büszkeség, inkább jellemzi a lassú polgárosodás, mint a kapkodó kivagyiság. Amit megkérdezhetnénk, s ami jövőnket is érinti, az az elit képessége: látja-e merre kell tovább lépnie. Ez mindnyájunk kérdése, s a válasz, a helyes válasz létérdekünk.

1997. március 17.

ELIT FÜGGŐSÉGBEN

Mióta a vajdasági magyarság elszakadt az anyaországtól, többször is elitcsérén ment keresztül akaratán kívül és megkérdezése nélkül. Ez az aránylag kisszámú kisebbség úgy vált meg válságos időkben a vezető rétegetől, mint kígyó a bőrtől. Ami állandó maradt, az a függősége volt. Az ismét és ismét megújuló értelmisége, vezető pozícióba került emberei, gazdasági vagy humán szakemberei sohasem rendelkeztek országos méretekben, nagyon kevesen kerültek közülük döntési helyzetekbe, sokkal többen szokták meg az alárendeltségi viszonyt. Nagyon kevés olyan jól sikerült tréfa van, ami olyan jól talál még az irodalom aránylag független és aránylag nyugton hagyott területén is, mint Bogdánfi Sándor vicces könyvcíme, parodisztikus élce: a Vajdasági magyar sirodalom. Itt senki sem nőhetett a birodalomvezető, birodalomalapító vagy országos döntéshozó szerepébe. Valószínűleg ennek a helyzetnek a következménye, hogy a szocialista öngazgatás éve alatt vezető pozíciót elfoglalt embereink kissé groteszk módon reagáltak a változásokra. Volt olyan ismerősöm, aki egyszerre öt-hat pártnak vagy párt alapon szervezett körnek is a tagja volt. Ahogy a kártyában mondják, minden kezében levő lapra játszott, valamelyik majdcsak bejön. Volt olyan is, aki néhány év alatt a túl gyorsan változó politikai viharban egyszerre ugyan csak egyetlen pártban lévén, de három év alatt négy pártot is végigzongozárott, amiből ugyancsak azt a következtetést vagyunk kénytelenek levonni, hogy számára fontosabb volt saját helyezkedése, mozgási területének biztosítása, mint az emlegetett elvek, a nyilvánosságra hozott programok, a meghirdetett és ünnepségeken meg hasonló nyilvános alkalmakkor hangosan hirdetett célok.

Mikor a többpártrendszer végre megszületett, az volt a legfurcsább, hogy egyesek az utolsó tartományi vezetőség köreiből ugrottak át a nemzetvédő

programmal megalakult, akkor már nyíltan magyarnak nevezett pártba. Abban a pillanatban úgy tűnt, így is mondták: más választásuk nem lehetett, mert a nacionalista elvekkel szemben csak saját nacionalista elveinkkel lehet védekezni. Külön elemzést érdemelne, hogy az akkor megalakult párt vezetősége mennyire tevődött össze addigi másodhegedűsökből, olyan sértődött emberekből, akik már a régi időkben is saját főnöküket tekintették érvényesülésük legnagyobb akadályának. A baj ugyanis az, hogy valamiféle elképzelt hatalmi létrán előrébb lépve nem elveket és emberi értékmérceket követtek, hanem ismét csupán helyezkedtek, s másokat elvekkel etetve maguk pillanatnyi előnyöket vélték megszerezni. Ez hamar kiderült, mert nem külföldi összeesküvés, nem az országban akkor olyan divatos teória: a Komintern meg a Vatikán okozta, hogy történelmi időben mérve egy pillanat alatt egymással sem voltak már elégedettek, s csakhamar újabb párt, majd még egy, majd még egy keletkezett. Ha így folytatódik, akkor a régi vezetőség minden tagjából pártalapító lesz. Csakhogy nagyon becsapnánk önmagunkat, ha azt képzelnénk, hogy minél több pártunk van, annál inkább kíváncsi valaki a véleményünkre. A felületen mozog az élénk pártélet, az újságokban közlemények és ellenközlemények jelennek meg, a pártvezetők komoly képpel értekezleteken nyilatkoznak, látszólag működik a demokrácia, örül mint a malom. A valóságban ezek a szavak a mulandóság üres szavai. A politikai és a gazdasági hatalom alapstruktúrája ettől meg nem változik. Márpedig a vajdasági magyarság sorsa nem a szélbe fújt frázisoktól függ. A pártocskák által papírra költött poézis csak zűrzavaros képletek halmaza marad.

A vajdasági magyarság sorsa nem független az ország sorsától. A kisebbség nem képes kiválni a többségből, nem képes független hatalmi központokat létrehozni, még csak semleges sem lehet a döntési központoktól. Ezért kár is vágyképekre pazarolni az emberek energiáját, elérhetetlen célokat tűzni a kisebbség szavakkal feltűzelt tagjai elé, mert a sikertelenség újabb sikertelenségeket szül, a sikertelenségek halmaza keserűséget, a keserűség szökési vágyakat ébreszt, a végén zavarni sem kell bennünket, itt mindenkinek elege lesz az életéből, megyünk otthonról magunktól is. Ahogy Gulyás József költőnk fogalmazta tömören: „van honnan menni, de nincsen hová”. Az elit felelős ezért a hangulatért. Nagyon fontos, hogy olyan emberek gyakorolják a hatalmat fölöttünk, akik képesek szembenézni önmagukkal is, akik személyes erkölcsi felelősségük elől nem szöknek a vágyálmok szavakból megfestett felhőibe. Még a teljesen központosított rendszerben is alkalmat kaptunk rá, hogy legalább az önkormányzatokat magunk válasszuk meg. Már ez is valami. Vagyis: a hatalomgyakorlást tanulni kell. Ahogy a demokráciát tanulmányozó olasz tudós, Norberto Bobio állítja, a demokráciára az jellemző, hogy állandó

játékszabályai vannak. Ez összecseng Bibó István szavaival, aki meg azt mondta, hogy a demokrácia azt jelenti, nem félünk. Az elitünk több helyütt is történelmi esélyt kapott, hogy az adott szűkös, korlátozott és sokszor keserves föltételek között, de mégis tanulja és tanítsa, gyakorolja és erősítse a demokráciát. Az adott intézményi rendszerben a lehetséges döntések közül a legokosabbat és legtisztességesebbet kell mindig meghoznia. Nem könnyű feladat. De az egyetlen lehetséges, ha nem személyes érdekeinket helyezzük előtérbe.

1997. március 25.

ELSŐKBŐL ISMÉT ELSŐK

Valamikor azzal vádoltuk a régi szocialista elitet, hogy mindent sógor-koma-jó barát alapon intéz. Többet ért a vállalat élén egy jó összekötöttéssel bíró igazgató, mint akármilyen világhírű szakember. Nos, nálunk nem is változott ebben a tekintetben semmi. Most különböző pártok mérik azon az erejüket, hány igazgatói széket, vezető posztot, elit helyet szereztek meg. S az igazgatók meg a vezető tisztviselők előbb cserélnek pártot, mint munkahelyet. Néha még hasznos is a kollektíva tagjai számára, ha igazgatójuk pártot cserélve, úgymond, megőrzi a vállalat közös pénzeiből való támogatottságát. Hogy az egész szempontjából ez káros, hogy az intézményrendszer ezáltal tovább romlik, keveseket érdekel. Az emberek a pillanatnyi érdeküket nézik, ritkán fogják föl, hogy az adósságot egyszer, unokáinknak, dédunokáinknak meg kell fizetni. Az új elit tehát következetlen, gúnyát váltó (akarják, hogy előkelően köntöst mondjak?), önmagukat egymás között becsmélő régiekből áll. Országos viszonylatokban ilyen a helyzet, nincs külön kisebbségi szűgyellni valónk. Ami van, s amit szűgyellünk is, sokszor bevallatlanul, az az, hogy a mi vezető embereink is beálltak ebbe a körbeforgó játékba, egymást szapuló, lejárató kiütődibe, a nem a szakmát, hanem a párthovatartozást becsülő körtáncba. Nem is csoda, hogy egyre több párt alakult, de egyre kevesebb választópolgár hisz a pártvezetőknek, s hiába töltik meg beszédeiket nemzeti párosszal, kisebbségvédelmi ígéretekkel, az emberek a tetteket figyelik, s a tettek azt bizonyítják, hogy itt a többség a saját hasznát nézte, vizet prédikált, de bort ivott, s az emberek nem a szakma elismert tekintélyeit látják érvényesülni, hanem a legjobb kapcsolatokkal rendelkező régi előkelőségeket, akik ismét ott pompáznak a csapat élén.

A bajt tetézte, hogy noha megmaradt a régi mondás, „a párttitkár legyen a legjobb barátod”, a kisebbség lakta községekben legfeljebb a községi elnök, a városokban a polgármester cserélte fel a párttitkár helyét, a központilag

irányított pénzcatornákból egyre kevesebb csorgott, s a kisebbségek szavazatai alapján úgynevezett ellenzéki kivé vált községek még a régi összegek kis hányadával sem rendelkezhettek. Elkezdődött a közvagon pénzzé tétele. A vezetők, ha uralkodni akartak, rá voltak kényszerítve a pénzszerzésre. S a pénzszerzés nagyon könnyen személyesen is érdekeltté teszi az embert, még könnyebben szüli a pletykákat, az összeesküvésekről szóló mendemondát, az ellopott kabát ismert meséje minden környezetben megjelent. Nemcsak suttozták, a szétváló pártok erősítették, terjesztették, hangosították a mesét, néhol pikáns részletekkel fűszerezték, néhol valamicskét hozzátettek, s egyszerre csak azt vettük észre, hogy az átlagpolgár szemében már nincs is szavahihető ember, a gyanakvós lett általános, az elitünk gyanús, nem elég, hogy a vezetők egymás tekintélyét aláásták, a tekintély mint erkölcsi kategória, mint mérce megszűnt a többség szemében is választóvonalat képezni, már nem számíthatunk rá, hogy valamiféle erkölcsi mérce, eddigi tapasztalat alapján szavaznak majd a polgárok.

Ebben a bajban az értelmiség is benne van. Itt sem maradt el a közepesek lázadása, s itt sem maradt el a magukat okosabbaknak képzelők egymás elleni acsarkodása. Oda jutottunk, hogy azok tették a legokosabban, akik saját munkájukat végezték, nem szóltak bele semmibe, politikailag, sőt társadalmilag semlegesek maradtak, mert azokat legalább a szakma továbbra is meg tudja ítélni, helyre tudja tenni, azokért legalább a szakma, ami nem is jelent keveset, ki tud állni. Ez ugyan kicsi réteg, kevesebb ember, mint valaha, de vannak és dolgoznak. A társadalmilag speciális tudás megszerzése ma is tekintélyt ad az embernek. A szakmai elit elismerése ma sem ér kevesebbet, mint valaha. Már ez is valami. Láttuk, hiába voltak szervezett értelmiségi találkozók, beszélgetni érdekesen tudunk, de a humán értelmiség nagyon kevés konkrétumot tud mondani, jobb volna, ha végezné a dolgát. A politikai meg a gazdasági elit úgyis meg kell hogy vívja harcait, akarja őket vagy sem. Az értelmiség két dolgot vállalhat magára. Az értelmiség kritikus szemmel kísérheti az élet változásait, írhat róluk, közölheti a véleményét, s ha hiszik, ha nem, ez már rengeteg átlagpolgárnak segít, mert önmaga megfigyeléseit látja kimondva, esetleg vitatkozik az írásokkal, ami szintén gondolkodásra serkenti. S a másik dolog, amit az értelmiség meg is tesz, ne hagyja abba saját munkáját, írhat, zenélhet, taníthat, kutathat, s ehhez nem kell lemondania erkölcséről, nem kell eladnia magát senkinek, ma már csak akkor kérdik, melyik pártnak vagy a tagja, ha politizálni akarsz az úgynevezett napi, vagyis közvetlen, külsődleges politikában. Ha nem avatkozol közvetlenül bele, akkor a kisebbség szempontjából sokkal többet jelentő szakmai intézményrendszert, a kultúra megtartó hálóját, a lényeges tettekkel kiépíthető társadalmi bázist tovább építheted,

sajnos, itt is csak az ország jelenlegi, a régítől szűkösebb, de még mindig működő keretei között, s hasznos tagja lehetsz a jövőt építőknak. Ezzel máris példát mutatnak sokan, s ahol, s amennyit lehet, de szorgalmasan mindennap, ezren és ezren kísérlék meg az európai hagyományok, a megújuló jövő felé terelgetni ezt az eltévelyedett országot, a helyzetüket átgondolni kényszerülő polgárokat.

1997. április 1.